

بررسی رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با روابط اجتماعی دانش‌آموزان

حسین دهقان^۱

برزو مروت^۲

چکیده

در حال حاضر فضای مجازی به بخشی جدایی‌ناپذیر از زندگی کودکان و نوجوانان تبدیل شده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی (شبکه‌های موبایلی) با روابط اجتماعی دانش‌آموزان به انجام رسیده است.

این پژوهش به لحاظ هدف، از انواع کاربردی-توصیفی و تبیینی بوده و با توجه به ماهیت تحقیق از روش پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان مقطع متوسطه در منطقه ۱۱ آموزش و پرورش تهران در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ می‌باشد. نمونه‌گیری به شیوه طبقه‌بندی متناسب (با پایه تحصیلی و جنسیت) و تصادفی ساده صورت گرفته و تعداد نمونه نیز با استفاده از فرمول کوکران، ۳۷۴ نفر برآورد شده است. مهم‌ترین نتایج تحقیق بیانگر اینست که نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی موبایلی بر عضویت در گروه‌های مجازی، تعاملات و روابط اجتماعی مجازی تأثیر مثبت معنادار دارد. عضویت در گروه‌های مجازی بر افزایش دوستی و حمایت عاطفی تأثیر مثبت معنادار دارد، اما وابستگی زیاد به اینترنت بر کاهش روابط واقعی با اطرافیان تأثیر منفی معنادار دارد. افزایش تعاملات مجازی با اطرافیان بر افزایش دوستی و حمایت عاطفی تأثیر مثبت معنادار دارد. همچنین نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی موبایلی بر انزوا و نیز آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی تأثیر معنادار ندارد. اما آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی بر همنشینی افتراقی تأثیر مثبت معنادار دارد.

واژه‌های کلیدی: فضای مجازی، شبکه اجتماعی، روابط اجتماعی، دانش‌آموز

۱- استادیار دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهیدچمران شهر تهران و نویسنده مسئول Hossein.dehghan42@gmail.com

۲- استادیار دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید مقصودی شهرهمدان morovatbr@gmail.com

مقدمه

جهان طی چند سال اخیر قدم به دنیای جدیدی تحت عنوان «وب ۱» و در ادامه «وب ۲» گذاشته که ظرف مدت زمان اندکی، «وب ۲» به سبب امکان ارتباط تعاملی دوسویه مورد استقبال کاربران فضای سایبری قرار گرفته است و از این جهت به محبوب‌ترین نوع وبسایت‌ها بدل شده و کاربران، بخش قابل توجهی از وقت خود را به این شبکه‌ها اختصاص داده‌اند. شواهد و مطالعات صورت گرفته حاکی از آن است که میزان استفاده از اینترنت و شبکه‌های مجازی چنان رو به گسترش است که نسل کنونی را نسل شبکه نام نهاده‌اند.

از زمانی که «وب» به جامعه انسانی راه یافته کسی تصور این مقدار از تغییر و تحول را نداشت تا حدی که به رغم آسیب‌های ناشی از آن تصور دنیای بدون وب دشوار است. چرا که کاربران با وجود امکاناتی مانند لاین، واتس آپ، تانگو، بیتالک، فیس‌بوک، توئیتر، لینکداین، مای اسپیس، اینستاگرام، تلگرام، ایمو و دیگر شبکه‌های مجازی، می‌توانند قسمت عمده‌ای از ساعات زندگی خود را در این فضاها بگذرانند و از کاربردهای مختلف آن بهره‌مند شوند و از این طریق با دیگران ارتباط برقرار کرده و اوقات فراغت خود را نیز از این طریق سپری نمایند. اما به نظر می‌رسد این وسیله ارتباطی، علیرغم کارکردهای مؤثر و مفید خود، مشکلاتی را نیز به وجود آورده باشد.

فلسفه وجودی شبکه‌های اجتماعی، تشکیل و پیوند گروه‌های اجتماعی بر محور اشتراکات اعتقادی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است، اما نکته قابل تأمل این است که برخلاف گذشته که کاربران در فضای تعاملی همچون چت، کمتر شخصیت و هویت خود را به درستی اعلام می‌کردند و به دلیل عدم اعتماد لازم برای بازگو کردن حقیقت، از نام‌ها و شخصیت‌های مستعار استفاده می‌کردند، برعکس در این فضا، با شکل‌گیری وبسایت‌های شبکه اجتماعی مانند مای اسپیس، اینستاگرام، تلگرام و... کاربران تاحدی صداقت لازم را جهت پیدا کردن دوستان قدیمی، لذت استفاده از علم و... به همراه اعتماد واقعی به دست آوردند. در این تحقیق با اذعان به این واقعیت که موضوع شبکه‌های اجتماعی و آثار و پیامدهای آن بسیار گسترده است، سعی شده به بررسی نوع و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی (شبکه‌های موبایلی) توسط دانش‌آموزان مدارس مقطع متوسطه منطقه ۱۱ شهر تهران پرداخته شود و مقولاتی همچون عضویت در گروه‌های مجازی، افزایش حمایت عاطفی و دوستی‌ها و افزایش تعاملات مجازی و واقعی ایشان با اطرافیان (خانواده، اقوام، دوستان و مربیان آموزشی) و همچنین نحوه‌ی ارتباط آنان با افراد خانواده و دیگران مورد واکاوی و تحقیق قرار گرفته و در صورت امکان، راهکارها و پیشنهادات عملی از این دستاوردها ارائه شود.

ضرورت و اهداف تحقیق

امروزه ورود شبکه‌های اجتماعی مجازی به زندگی شخصی و اجتماعی افراد، بسیاری از معادلات مربوط به روند جامعه‌پذیری، فرهنگ‌پذیری و نحوه تعاملات اجتماعی آن‌ها را تغییر داده است و با توجه به استقبال گسترده کاربران اینترنتی به ویژه جوانان و نوجوانان از شبکه‌های اجتماعی مجازی، مسائل مربوط به این شبکه‌ها جهت اتخاذ تصمیمات صحیح و برنامه‌ریزی دقیق، مورد توجه مسئولان فرهنگی و آموزشی و نیز والدین قرار گرفته است.

بر این اساس می‌توان گفت که پتانسیل‌های مثبت و کاربردهای مفیدی که جنبه‌های گوناگون زندگی انسان را تحت تأثیر قرار داده و تسهیل و خلاقیت را برایش به ارمغان آورده، بخشی از توانایی‌های معجزه‌آسای این شبکه جهانی است. اما این شبکه جهانی و در حال گسترش، روی دیگری نیز دارد و آن وجود خطرات بالقوه‌ای است که گاهی می‌تواند به خساراتی بزرگ و جبران‌ناپذیر مبدل شود. به طور کلی، گسترش اینترنت در جامعه موجب بروز فرصت‌هایی جهت افزایش آگاهی افراد و حتی ایجاد اشتغال برای برخی از افراد شده است، ولی تهدیداتی نیز به همراه دارد. با حضور

اینترنت، علاوه بر وجود دنیای واقعی و الگوهای ارتباط سنتی در آن، فضاهای مجازی نیز ایجاد شده‌اند که نحوه تولید، انتقال و مصرف اطلاعات در آنها دیگر به شیوه سنتی صورت نمی‌پذیرد و این الگوها، کاملاً دگرگون شده‌اند. گسترش فضاهای مجازی مانند انواع دیگر تحولات و پیشرفت‌ها، پیامدها و آثار مثبت و منفی گوناگونی را در جامعه و زندگی کاربران این گونه فضاها ایجاد کرده است.

اما از آنجایی که در حال حاضر فضای مجازی به یکی از مهم‌ترین ابزارهای ارتباطی در سطح جامعه و جهان تبدیل شده و برای بسیاری از افراد استفاده از این فضای مجازی، به یکی از امور ضروری روزمره تبدیل شده و همچنین دسترسی افراد به فضای مجازی آسان‌تر گردیده تا جایی که حتی نوجوانان نیز به راحتی به این فضا دسترسی دارند، به نظر می‌رسد که انجام پژوهشی در این راستا ضروری و مفید باشد. از سوی دیگر مشاهده می‌شود که هر روزه میانگین سنی کاربران شبکه‌های اجتماعی به شدت کاهش یافته و بخش عمده‌ای از اوقات دانش‌آموزان - به عنوان بخش عمده‌ای از جمعیت کشور - را به خود اختصاص داده است. از این رو، پرداختن به مسائلی که مربوط به این قشر عظیمی از جامعه به عنوان آینده‌سازان کشور می‌باشد، از ضروریات است.

مبانی نظری

«ژان کازنو» درباره قدرت وسایل ارتباط جمعی می‌نویسد: این اندیشه در نظر مردم رواج یافته که وسایل ارتباط جمعی قدرتی فوق تصور دارند و می‌توانند افکار فلسفی و سیاسی را منقلب نموده و شکل تازه‌ای بدان بخشند و به اختیار، تمامی رفتارها را هدایت نمایند. در این صورت انسان‌ها خود به عنوان عاملی در راه حراست از موارث، هنجارها و قوانین جامعه تجلی می‌کنند و وسایل ارتباط جمعی سریع، قدرتمند و مؤثر در راه تأمین این منظور هستند.

«کانتز»، «بلامر» و «گورویچ» برداشتی کارکردگرایانه از «نظریه استفاده و خوشنودی» ارائه می‌دهند. نیازهایی که از رسانه‌های جمعی انتظار دارد و منجر می‌شود به الگوهای متفاوت مواجهه با رسانه که نتیجه آن خوشنودی‌های مرتبط با نیاز و پیامدهای دیگری است که اغلب ناخواسته است (سورین و تانکارد، ۱۳۸۰). مخاطب در این رویکرد فعال است از این جهت که به دنبال رضایت‌مندی است. (آقابابایی، ۱۳۸۷: ۳).

نظریه دو جهانی و دو فضایی شدن «عاملی» نیز بر این بنیان استوار است که «شبکه‌ای شدن جامعه امروز، معنای همه‌چیز و هر چیزی را مورد بازاندیشی قرار داده و مفاهیم تازه‌ای را نیز ایجاد کرده است» (عاملی، ۱۳۸۸: ۱۴). افراد در چنین فضایی که به صورت جهانی در محل خود زندگی می‌کنند، با جهان اجتماعی و به دنبال آن با ارزش‌ها، هنجارها، آیین‌ها و امور تازه‌ای مواجه و آشنا می‌شوند (همان منبع: ۲۳).

طرفداران نظریه شبکه برای باورند که وجود شبکه‌های اجتماعی به صورت حایلی در مقابل فشارهای درونی عمل می‌کنند، به نحوی که با فراهم آوردن حمایت‌های عاطفی، دوستی‌ها و فرصت‌هایی برای اعمال اجتماعی معنادار در قالب سرمایه اجتماعی، اثر بسیار مهم و مؤثری بر عزت نفس افراد و افزایش توان مقابله با مشکلات و افسردگی‌ها دارد و در نهایت به احساس سلامت روانی افراد جامعه منجر می‌شود. به نظر آن‌ها شبکه‌های اجتماعی، نوعی سرمایه اجتماعی برای کاربران فراهم می‌آورند.

از نگاهی دیگر محیط تعاملی اینترنت را می‌توان فضایی در نظر گرفت که به سان حوزه عمومی هابرماس کاربران به راحتی در آن به گفت‌وگو می‌پردازند. در این فضا همچنین کاربران نیازها، مسائل و مشکلات خود را مطرح و انرژی عاطفی را در این محیط‌ها مصرف می‌نمایند که این تخلیه انرژی احتمالاً بر ارزش‌های خانواده و ارتباط اعضای خانواده با یکدیگر می‌تواند مؤثر واقع شود (یزدخواستی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۷).

بنظر کاستلز آنچه که شبکه‌های اجتماعی سایبر را از شبکه‌های اجتماعی فیزیکی متمایز می‌سازد، نه بنیان‌های نظری آن‌ها، بلکه متفاوت بودن بستر و سازوکارهای ارتباطی و شیوه تعامل است. شبکه‌های اجتماعی سایبر، یکی از بسترهای زندگی در عصر اطلاعات‌اند که روابط رسمی و دیوان سالارانه از آنها رخت برده‌سته و تعامل در آن‌ها آسان‌تر شده‌است. (کاستلز، ۲۰۰۹: ۲۰). وی ویژگی‌های این شبکه‌ها را انعطاف‌پذیری به معنای توانایی بازسازی، مطابق تغییرات محیطی و توجه به اهداف، در عین تغییر اجزاء، و یافتن اتصال‌های جدید، مقیاس‌پذیری، قابلیت انبساط یا انقباض اندازه شبکه می‌داند.

بر اساس تحقیقات صورت گرفته در حوزه «شبکه‌های اجتماعی» در داخل و خارج از کشور نتایج متفاوتی-تاثیرات منفی و مثبت- حاصل شده است: یافته‌های برخی مطالعات بیانگر این است که استفاده نادرست از شبکه‌های اجتماعی مجازی و در کل فضای مجازی می‌تواند وابستگی زیاد به اینترنت، و افزایش بزهکاری اینترنتی و دوستی‌های ناسالم با جنس مخالف را به همراه داشته باشد (معمار و همکاران، ۱۳۹۱)، (عدلی پور، ۱۳۹۱).

گوستا و مش (۲۰۱۲) در پژوهشی نشان می‌دهند که دانش‌آموزانی که معمولاً مدت زمان زیادی از اینترنت استفاده می‌کنند، با والدین خود دچار مشکل می‌شوند و این مسأله بر کیفیت ارتباط آن‌ها اثر می‌گذارد. دانش‌آموزان در تمام سنین ممکن است تا حد نزول نمره‌های درسی و به هم خوردن روابط دوستانه خود، در اینترنت زمان صرف کنند. نتایج پژوهش اوداکی و کالکان (۲۰۱۰) نشان دادند که استفاده از اینترنت با تنهایی، اضطراب، عدم محبوبیت رابطه معناداری دارد و در دانش‌آموزان پسر این مشکلات بیش از دختران است. گروسسک و همکاران (۲۰۱۱) در تحقیقی در خصوص استفاده‌های دانشگاهی از فیسبوک اشاره کرده‌اند بیشترین موارد استفاده دانشجویان شامل استفاده‌های اجتماعی نظیر: در تماس بودن با خانواده، دوستان و آشنایان، به اشتراک‌گذاری و تگ کردن (نام‌گذاری) عکس‌ها و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و داوطلبانه است و کمتر برای اهداف آموزشی از این شبکه بهره گرفته شده است. ادموند اوکلاهاما (۲۰۱۰) در پژوهشی نشان داد که در میان نیازهای روحی- روانی، نیاز به رقابت و استقلال با میزان استفاده از فیسبوک همبستگی مثبت داشته و فیسبوک توانسته است تعادلی میان نیازهای اجتماعی و روانی کاربران ایجاد کند (به نقل از بارخوس و تاشیرو، ۲۰۱۰: ۱۳۷). نی و همکاران (۲۰۰۹) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند دانشجویانی که اعتیاد به اینترنت داشتند، میزان بالایی از افسردگی و اضطراب را دارا بودند و عواملی همچون خانواده تک‌والده، سن دانشجو، محل اقامت و احساس غربت همگی رابطه معناداری با اعتیاد به اینترنت دارند. نتایج پژوهش کیم و همکاران (۲۰۰۹) نشان دادند افرادی که منزوی هستند و از مهارت‌های اجتماعی خوبی برخوردار نیستند، بیش از سایرین استفاده اجباری از اینترنت را دارند که تبعات زیادی را بر زندگی آنها به همراه داشته، آنها بیش از پیش منزوی می‌شوند و فعالیت‌های سالم اجتماعی‌شان مختل می‌شود. کیهان و کیهان (۲۰۰۸) در پژوهشی بر روی دانشجویان دانشگاه ترکیه نشان دادند که تنهایی و افسردگی پیش‌بینی‌کننده‌های مشکل‌زا بودن استفاده از اینترنت هستند. «تنهایی» به عنوان مهم‌ترین متغیر پیش‌بینی‌کننده و «افسردگی» به عنوان پیش‌بینی‌کننده دوم شناسایی شدند. سنز و همکاران (۲۰۰۳) در پژوهشی به بررسی مصرف رسانه‌های جمعی در بین دانش‌آموزان اسپانیایی پرداختند. یافته‌ها نشانگر این هستند که حدود ۹۰ درصد نوجوانان دارای تلفن همراه هستند و به طور میانگین به میزان ۴۹ دقیقه در روز از اینترنت استفاده می‌نمایند. پسران ترجیح می‌دهند که بیشتر به گشت و گذار و دانلود بازی بپردازند و دختران علاقه بیشتری به چت و ارسال ایمیل از خود نشان می‌دهند. لیونگ و لی (۲۰۰۲) در مطالعات خود بر روی افراد ۱۵ تا ۶۵ ساله هنگام‌کنگی نتیجه می‌گیرد که ابعاد لذت‌جویی، اجتماعی بودن، جستجوی اطلاعات با بعد اطلاعاتی و احساسی حمایت اجتماعی به طور معناداری رابطه دارند. پیتز دل

(۲۰۰۱) بر این باور است که اینترنت نیز همچون فناوری‌های دیگر سبب کم‌تحرکی شده و تلاش برای برقراری روابط با دیگران در دنیای واقعی را کاهش می‌دهد که می‌تواند منجر به انزوای اجتماعی شود. بولن و هری (۲۰۰۰) به این نتیجه رسیدند که هرچه جوانان زمان بیشتری را با اینترنت سر کنند، زمان کمتری را صرف محیط اجتماعی واقعی‌شان خواهند کرد. به علاوه آن که جوانان معتاد به اینترنت همانند سایر معتادان، دچار علایم و شاخصه‌های اعتیاد مشخص هستند. نورمن نای (۲۰۰۰) استاد دانشگاه استنفورد بر اساس مطالعات خود اظهار می‌دارد هر چه قدر میزان استفاده از اینترنت افزایش یابد افراد زمان کمتری را با دوستان و فامیل می‌گذرانند، کمتر به خرید رفته یا حتی کمتر تلویزیون نگاه می‌کنند. یانگ (۱۹۹۸) در مطالعه‌ای که انجام داد، دریافت که ۸۰ درصد از پاسخ‌گویان، کاربران وابسته به اینترنت بودند که انگاره‌های رفتار معتادانه قابل توجهی را از خود بروز دادند. وی خاطر نشان می‌سازد که وابستگی به اینترنت، گسست‌ها و انقطاع‌های شدیدی در زندگی تحصیلی، اجتماعی، مالی و شغلی مشارکت‌کنندگان ایجاد کرده است. گرینفلد (۱۹۹۸) در مطالعه‌ای که روی کاربران اینترنت انجام داد مشاهده کرد که عمده‌ترین مواد مصرفی اینترنت عبارتند از: اتاق‌های چت، هرزه‌نگاری، خرید آن‌لاین و نامه الکترونیکی. هم‌چنین حدود یک سوم از مشارکت‌کنندگان در این مطالعه اظهار داشته‌اند که آن‌ها از اینترنت به عنوان یک روش فرار از وضع همیشگی و یا تغییر خلق و خوی‌شان استفاده می‌کنند. یاسمی‌نژاد، آزادی و امویی (۱۳۹۰) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که فضای مجازی می‌تواند امنیت اجتماعی را مورد تهدید قرار دهد. به طوری که امروزه، بخش عمده‌ای از جرایم مربوط به حوزه کامپیوتر، اینترنت و فضای مجازی است که امنیت اجتماعی را هدف قرار داده‌اند. مصطفوی کهنگی (۱۳۹۳) هم با مطالعه بر روی دانشجویان دانشگاه پیام نور نشان داد که استفاده از اینترنت تاثیر مستقیم بر انزوای اجتماعی استفاده‌کنندگان دارد.

این در حالی است که برخی از پژوهش‌ها به جنبه‌های مثبت و مفید شبکه‌های اجتماعی نظر داشته‌اند و از شبکه‌های اجتماعی به عنوان ابزاری جهت جمع‌آوری داده‌های مفید یاد می‌کنند (ردموند، ۲۰۱۰) و برخی دیگر، شبکه‌های اجتماعی را ابزاری جهت تسهیل و حمایت از فعالیت‌های پژوهشی می‌دانند (میلان و برومیچ، ۲۰۱۱). براساس مطالعات صورت گرفته، میزان و نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی پیامدهای مثبتی چون بهبود برنامه‌ریزی‌های آموزشی و پژوهشی (صائمی و همکاران، ۱۳۹۳) و بهبود فرایند ارزیابی کاربران (ودارز، ۲۰۱۱) را در پی داشته است که این مهم از تعاملات واقعی در فضای مجازی حاصل شده است. افزایش حمایت‌های عاطفی از سوی خانواده و دوستان نیز از پیامدهای مثبت بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی مجازی است که در نهایت این مهم می‌تواند بهبود سرمایه اجتماعی (آذری و امیدوار، ۱۳۹۱)، (اخوان ملایری و همکاران، ۱۳۹۳) و بهبود شادکامی در افراد را به همراه داشته باشد (اخوان ملایری و همکاران، ۱۳۹۳) و بهبود گروه در فضای مجازی بسته به نوع استفاده (آموزشی یا پژوهشی) می‌تواند بهبود وضعیت درسی در دانش‌آموزان را سبب شود که همه این موارد می‌تواند از پیامدهای مثبت بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی مجازی باشد. ولمن و همکاران (۲۰۰۱) نیز گزارش کرده‌اند اینترنت نه تنها روابط اولیه با دوستان و اقوام را به طور آنلاین بهبود می‌بخشد، بلکه روابط آنلاین را هم زیاد می‌کند که مثال آن روابط رودررو و روابط تلفنی است. همچنین نتایج برخی تحقیقات بیانگر اینست که بهره‌گیری از فضای مجازی منجر به ایجاد تعادل میان نیازهای اجتماعی و روانی کاربران شده است و اینترنت نقش مثبتی در زندگی مردم داشته است. (ادموند اوکلاهاما، ۲۰۱۰) به نقل از بارخوس و تاشیرو، (۲۰۱۰) و دست آخر این که تحقیقات نشان داده که پیدایش فضای مجازی جنبه‌های مثبت دیگری نیز داشته است به عنوان مثال شماری از شبکه‌های اجتماعی، در سال‌های اخیر ظهور پیدا کرده‌اند که امکان ساخت شبکه‌های تخصصی را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهند. (بتولی و نظری، ۱۳۹۳). بنابراین می‌توان گفت که فضای مجازی صرفاً

اثرات منفی نداشته، و می‌توان با به‌کارگیری آنها در فرآیند آموزشی و یا درمانی، از آنها به‌طور بهینه استفاده نمود (تیکلی‌های‌مانوت و هاچمن، ۲۰۱۱).

جمع‌بندی دیدگاه‌های مطرح شده نمایانگر تاثیر و سبب پیشرفت تکنولوژی و توسعه ارتباطات از طریق رسانه‌های نوین همچون اینترنت و شبکه‌های مجازی بر تمامی ابعاد زندگی مردم است. در این میان، کودکان و نوجوانان امروزی، بیش از سایرین تحت تاثیر این رسانه‌ها بوده و استفاده از آن به بخشی جدایی‌ناپذیر از زندگی آنها تبدیل شده است. علاوه بر این، استفاده‌ی نوجوانان از این رسانه‌ها به عنوان ابزار سرگرمی، امکان تجربه فضاهای عینی را تا حدی از آنان سلب نموده اما از سوی دیگر دستاوردهای مثبتی نیز به دنبال داشته است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر در سال ۱۳۹۵ صورت گرفته و از نوع مقطعی می‌باشد. از لحاظ هدف، از انواع کاربردی-توصیفی و تبیینی بوده و با توجه به ماهیت تحقیق از روش پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان مقطع متوسطه در منطقه ۱۱ آموزش و پرورش تهران می‌باشد که بالغ بر ۱۳۳۳۱ نفر هستند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). نمونه‌گیری به شیوه طبقه‌بندی متناسب (با پایه تحصیلی و جنسیت) و تصادفی ساده صورت گرفته و تعداد نمونه نیز با استفاده از فرمول کوکران، ۳۷۴ نفر برآورد شده است.

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2} = \frac{(1.96)^2 (0.5)(0.5)}{(0.05)^2} = 374$$

ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته است و برای بررسی روایی آن از روش اعتبار صوری (بر پایه قضاوت اساتید مجرب و کارشناسان خبره) استفاده شده است تا با اعمال دیدگاه‌های اصلاحی آنان، برداشت یکسانی از سؤالات بدست آید. پایایی پرسشنامه‌ها نیز بوسیله آزمون آلفای کرونباخ ($\alpha = 0.753$) مورد تأیید قرار گرفت. نتایج ضریب پایایی پرسشنامه و ابعاد آن در ذیل آمده است:

جدول شماره ۱: ضریب پایایی پرسشنامه و ابعاد آن

الفای کرونباخ	ابعاد
۰/۷۸	عضویت در گروه‌های مجازی
۰/۷۳	افزایش حمایت عاطفی
۰/۷۲۵	افزایش دوستی‌ها
۰/۷۲۹	افزایش تعاملات مجازی با اطرافیان
۰/۸۰	افزایش تعاملات واقعی با اطرافیان
۰/۷۱	آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی
۰/۸۲	وابستگی زیاد به اینترنت
۰/۷۱	همنشینی افتراقی
۰/۷۸	کاهش روابط واقعی با اطرافیان
۰/۷۵۳	کل پرسشنامه

همان‌طور که مندرجات جدول شماره ۱ نشان می‌دهد ضریب پایایی پرسشنامه و ابعاد آن بالای ۰/۷۰ است از این‌رو پایایی پرسشنامه و ابعادش مورد تأیید قرار می‌گیرد. تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه و اثبات یا رد فرضیات پژوهش نیز از طریق نرم‌افزار SPSSv20 و لیزرل و با کمک آزمون‌های همبستگی، تی دو و تحلیل مسیر صورت گرفته است.

جدول شماره ۲: توزیع میزان استفاده از شبکه های موبایلی به تفکیک جنسیت

پسران		دختران		شبکه های موبایلی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۴۷/۹	۸۱	۳۷/۱	۷۶	تلگرام
۳۴/۹	۵۹	۳۵/۱	۷۲	اینستاگرام
۸/۹	۱۵	۲۰	۴۱	لاین
۴/۱	۷	۳/۴	۷	واتس اپ
۳	۵	۳/۴	۷	فیسبوک
۱/۲	۲	۱	۲	سایر
۱۰۰	۱۶۹	۱۰۰	۲۰۵	مجموع

نتایج توصیفی جدول شماره ۲ بیانگر این است که میزان استفاده دختران و پسران از شبکه های موبایلی تا حدودی نزدیک به هم می باشد. اما نوع شبکه مورد استفاده با هم متفاوت است. در حالی که بیشترین استفاده پسران در مقایسه با دختران از شبکه تلگرام (۴۷,۹ درصد)، واتس آپ (۴,۱ درصد) و سایر شبکه های موبایلی (۱,۲ درصد) می باشد، بیشترین استفاده دختران در مقایسه با پسران در شبکه های اینستاگرام (۳۵,۱ درصد)، لاین (۲۰ درصد) و فیسبوک (۳,۴ درصد) می باشد.

جدول شماره ۳: همبستگی مابین نوع استفاده و عضویت در گروه های مجازی

ارتباط با جنس مخالف	علمی - آموزشی و عضویت در گروه مجازی	سرگرمی و عضویت در گروه مجازی	چت و عضویت در گروه مجازی	تماس تلفنی و عضویت در گروه مجازی	
۰/۲۴۱	۰/۰۸۹	۰/۶۳۰	۰/۴۲۷	۰/۴۹۶	همبستگی پیرسون
۰/۰۰۰	۰/۰۸۶	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	درجه معناداری
۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	تعداد

جدول شماره ۳ در راستای اثبات یا رد فرضیه اول پژوهش مبنی بر رابطه مابین نوع استفاده از شبکه‌های موبایلی و عضویت در گروه‌های مجازی می‌باشد و نشان می‌دهد که درجه معناداری ($p=0/000$) برای تماس تلفنی، چت، سرگرمی و ارتباط با جنس مخالف کوچکتر از ($p < 0/05$) است، از این رو فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد. میزان همبستگی به ترتیب میان متغیرهای تماس تلفنی ($0/496$)، چت ($0/427$)، سرگرمی ($0/630$)، و ارتباط با جنس مخالف ($0/241$) با عضویت در گروه‌های مجازی نشانگر این است که با افزایش استفاده از هر کدام از موارد ۵ گانه فوق، میزان عضویت در گروه‌های مجازی افزایش می‌یابد.

همچنین با توجه به نتایج جدول، درجه معناداری ($p=0/086$) برای بهره‌گیری علمی-آموزشی از ($p > 0/05$) بزرگ‌تر است؛ در نتیجه میان بهره‌گیری از مطالب علمی-آموزشی و عضویت در گروه‌های مجازی رابطه معنادار وجود ندارد.

جدول شماره ۴: همبستگی مابین نوع استفاده و افزایش حمایت عاطفی با اطرافیان

ارتباط با جنس مخالف و افزایش حمایت عاطفی	علمی - آموزشی و افزایش حمایت عاطفی	سرگرمی و افزایش حمایت عاطفی	چت و افزایش حمایت عاطفی	تماس تلفنی و افزایش حمایت عاطفی	
۰/۳۵۹	۰/۰۰۲	۰/۸۳۱	۰/۶۱۷	۰/۷۳۲	همبستگی پیرسون

تعداد	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴

نتایج حاصل از جدول شماره ۴ ضریب همبستگی مابین تماس تلفنی، چت، سرگرمی و ارتباط با جنس مخالف با افزایش حمایت عاطفی را نشان می‌دهد. با توجه به آزمون همبستگی مابین سرگرمی و افزایش حمایت عاطفی (۰/۸۳۱)، همبستگی مابین تماس تلفنی و افزایش حمایت عاطفی (۰/۷۳۲)، همبستگی مابین چت و افزایش حمایت عاطفی (۰/۶۱۷)، همبستگی مابین ارتباط با جنس مخالف و حمایت عاطفی (۰/۳۵۹) می‌توان گفت که هرگاه استفاده از شبکه‌های موبایلی به منظور سرگرمی، چت، تماس تلفنی و ارتباط با جنس مخالف افزایش یابد، حمایت عاطفی نیز افزایش می‌یابد. با توجه به سطح معناداری (۰/۰۰۰) با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان گفت که بین این چهار متغیر با متغیر وابسته، همبستگی معناداری وجود داشته و تصادفی نبوده فلذا نتایج آن قابل تعمیم به جامعه آماری است. همچنین با توجه به اینکه درجه معناداری ($p=0/974$) برای متغیر بهره‌گیری علمی-آموزشی از ($p > 0/05$) بزرگ‌تر است، در نتیجه مابین بهره‌گیری علمی-آموزشی و افزایش حمایت عاطفی رابطه معنی‌دار وجود ندارد.

جدول شماره ۵: همبستگی مابین نوع استفاده و افزایش دوستی‌ها با اطرافیان

ارتباط با جنس مخالف و افزایش دوستی‌ها	علمی-آموزشی و افزایش دوستی‌ها	سرگرمی و افزایش دوستی‌ها	چت و افزایش دوستی‌ها	تماس تلفنی و افزایش دوستی‌ها	
۰/۶۶۷	-۰/۲۶۷	۰/۴۲۷	۰/۳۰۶	۰/۵۶۹	همبستگی پیرسون
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	درجه معناداری
۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	تعداد

در جدول شماره ۵ با توجه به اینکه درجه معناداری ($p=0/000$) مابین نوع استفاده از شبکه‌های موبایلی و افزایش دوستی‌ها، کوچک‌تر از ($p < 0/05$) است فلذا همبستگی معناداری مابین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته وجود دارد. از این رو فرضیه سوم نیز مورد تأیید قرار می‌گیرد. بدین ترتیب میزان همبستگی مابین تماس تلفنی و افزایش دوستی‌ها ۰/۵۶۹ می‌باشد، میزان همبستگی مابین چت و افزایش دوستی‌ها ۰/۳۰۶ می‌باشد، میزان همبستگی مابین سرگرمی و افزایش دوستی‌ها ۰/۴۲۷ می‌باشد و همچنین همبستگی مابین ارتباط با جنس مخالف و افزایش دوستی‌ها ۰/۶۶۷ گزارش شده است که همگی نشان از رابطه مستقیم با متغیر وابسته دارد. البته میزان همبستگی مابین بهره‌مندی علمی-

آموزشی و افزایش دوستی‌ها ۰/۲۶۷- که جهت معکوس دارد؛ یعنی هرگاه استفاده از شبکه‌های موبایلی به منظور استفاده علمی-آموزشی افزایش یابد، میزان دوستی‌ها کاهش می‌یابد.

جدول شماره ۶: همبستگی مابین نوع استفاده و افزایش تعاملات مجازی با اطرافیان

ارتباط با جنس مخالف و افزایش تعاملات مجازی	علمی-آموزشی و افزایش تعاملات مجازی	سرگرمی و افزایش تعاملات مجازی	چت و افزایش تعاملات مجازی	تماس تلفنی و افزایش تعاملات مجازی	
۰/۱۷۴	۰/۰۳۳	۰/۵۳۹	۰/۳۹۰	۰/۳۸۶	همبستگی پیرسون
۰/۰۰۱	۰/۵۲۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	درجه معناداری
۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	تعداد

نتایج حاصل از جدول شماره ۶ بیانگر همبستگی مابین متغیرهای مستقل به استثنای یک متغیر با متغیرهای وابسته می‌باشد. با توجه به آزمون پیرسون، میزان همبستگی مابین متغیرهای مستقل با وابسته بدین شرح می‌باشد: همبستگی مابین تماس تلفنی و افزایش تعاملات مجازی با اطرافیان ۰/۳۸۶ است، همبستگی مابین چت و افزایش تعاملات مجازی با اطرافیان ۰/۳۹۰ می‌باشد، همبستگی مابین سرگرمی و افزایش تعاملات مجازی ۰/۵۳۹ می‌باشد، همبستگی مابین ارتباط با جنس مخالف و افزایش تعاملات مجازی با اطرافیان ۰/۱۷۴ می‌باشد که همگی نشان از آن دارد که افزایش نوع استفاده از شبکه‌های موبایلی موجبات افزایش تعاملات مجازی با اطرافیان می‌گردد. اما برعکس رابطه مابین بهره‌گیری علمی-آموزشی و افزایش تعاملات مجازی با اطرافیان معنادار نبوده و ممکن است ناشی از تصادف و شانس باشد.

جدول شماره ۷: همبستگی مابین نوع استفاده و آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی

همبستگی	تماس تلفنی و آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی	چت و آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی	سرگرمی و آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی	علمی-آموزشی و آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی	ارتباط با جنس مخالف و آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی
همبستگی پیرسون	-۰/۰۹۸	-۰/۰۴۹	-۰/۰۲۱	-۰/۰۶۲	-۰/۰۵۳
درجه معناداری	۰/۰۴۷	۰/۳۴۴	۰/۶۸۱	۰/۲۲۹	۰/۳۰۳
تعداد	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴

با توجه به نتایج جدول شماره ۷ درجه معناداری برای تمامی اشکال استفاده از شبکه‌های موبایلی-به استثنای تماس تلفنی- از ۵ در صد بزرگتر ($p > ۰/۰۵$) است، در نتیجه فرض صفر (H_0) پذیرفته می شود و فرض یک (H_1) رد می شود، از این رو فرضیه «مابین نوع استفاده از شبکه‌های موبایلی و آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی رابطه معنی دار وجود دارد»، به جز یک مورد رد می شود.

جدول شماره ۸ همبستگی مابین نوع استفاده و کاهش روابط واقعی با اطرافیان

همبستگی	تماس تلفنی و کاهش روابط واقعی	چت و کاهش روابط واقعی	سرگرمی و کاهش روابط واقعی	علمی-آموزشی و کاهش روابط واقعی	ارتباط با جنس مخالف و کاهش روابط واقعی
همبستگی پیرسون	-۰/۳۳۹	-۰/۴۵۰	-۰/۳۴۰	۰/۱۰۹	-۰/۱۵۷
درجه معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۳۶	۰/۰۰۲
تعداد	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴	۳۷۴

نتایج جدول شماره ۸ بیانگر این است که هرچقدر استفاده از شبکه‌های مجازی بیشتر باشد، روابط واقعی با اطرافیان کاهش می یابد. مثلاً افزایش تماس تلفنی منجر به کاهش روابط واقعی می گردد (-۰/۳۳۹). هرچقدر میزان استفاده از چت افزایش یابد، منجر به کاهش روابط واقعی می شود (-۰/۴۵۰). هرچقدر میزان سرگرمی در شبکه‌های موبایلی بیشتر باشد، کاهش روابط واقعی اتفاق می افتد (-۰/۳۴۰). همچنین هرچقدر ارتباط با جنس مخالف افزایش یابد، منجر به کاهش روابط واقعی می گردد (-۰/۱۵۷). همبستگی مابین ارتباط با جنس مخالف و کاهش روابط واقعی -۰/۱۵۷- (معکوس) می باشد. اما هرچقدر بهره‌مندی علمی و آموزشی افزایش یابد، منجر به بهبود روابط واقعی می گردد.

جدول شماره ۹: میزان استفاده بر حسب جنسیت آزمون تی دونمونه‌ای مستقل

	خطای میانگین	انحراف معیار	میانگین	تعداد	سیت
۰/۰۷۱۲	۱/۰۲۰	۳/۲۷		۲۰۵	زن میزان
۰/۰۹۴۵	۱/۲۲۹	۲/۸۸		۱۶۹	مرد استفاده

طبق مندرجات جدول شماره ۹ مشاهده می‌شود که میانگین دو جامعه با یکدیگر متفاوت هستند.

جدول شماره ۱۰: بررسی تفاوت پاسخ به انواع استفاده بر حسب جنسیت

T-test برای بررسی میانگین ها										آزمون برابری واریانس ها
بازه اطمینان ۹۵٪					خطا	تفاوت میانگین ها	سطح معنی داری	درجه آزادی	سطح معنی t	F
ماکزیمم			می نیمم							
۰/۱۷	۰/۳۲۵	۰/۰۹۲۸	۰/۵۳۵۰۸	۰/۰۰۰	۳۷۲	۵/۷۶۶	۰/۲۶۳	۱/۲۵۵	برابری واریانس ها	تماس
۰/۷۱۹	۰/۳۵۰	۰/۰۹۳۸	۰/۵۳۵۰۸	۰/۰۰۰	۳۳۸/۹۳۰	۵/۶۹۹			نابرابری واریانس ها	تلفنی
۰/۶۸۷	۰/۳۳۶	۰/۰۸۹۰	۰/۵۱۱۹۴	۰/۰۰۰	۳۷۲	۵/۷۴۸	۰/۰۰۰	۳۶/۴۴۷	برابری واریانس ها	چت
۰/۶۹۵	۰/۳۲۸	۰/۰۹۳۴	۰/۵۱۱۹۴	۰/۰۰۰	۲۵۸/۵۰۲	۵/۴۸۱			نابرابری واریانس ها	
۱/۱۱۰	۰/۶۴۳	۰/۱۱۸۶	۰/۸۷۷۱۳	۰/۰۰۰	۳۷۲	۷/۳۹۴	۰/۰۰۰	۱۵/۰۹۱	برابری واریانس ها	سرگرمی
۱/۱۱۴	۰/۶۳۹	۰/۱۲۰۸	۰/۸۷۷۱۳	۰/۰۰۰	۳۲۴/۸۵۵	۷/۲۵۹			نابرابری واریانس ها	
۱/۱۱۸	۰/۷۳۶	۰/۰۹۷۳	۰/۹۲۷۳۵	۰/۰۰۰	۳۷۲	۹/۵۳۰	۰/۱۰۰	۲/۷۳۱	برابری واریانس ها	علمی -
۱/۱۲۰	۰/۷۳۴	۰/۰۹۸۰	۰/۹۲۷۳۵	۰/۰۰۰	۳۴۶/۳۶۸	۹/۴۵۷			نابرابری واریانس ها	آموزشی
-۰/۱۳۰	-۰/۵۳۱	۰/۱۰۱۸	-۰/۳۳۱۱۳	۰/۰۰۱	۳۷۲	-۳/۲۵۲	۰/۰۰۱	۱۰/۷۶۷	برابری واریانس ها	

ارتباط با										
جنس										
مخالف										
برابری										
واریانس ها										
	۰/۱۲۷	۰/۵۳۴	۰/۱۰۳۵	۰/۳۳۱۱۳	۰/۰۰۲	۳۲۸/۱۸۷	۳/۱۹۷			

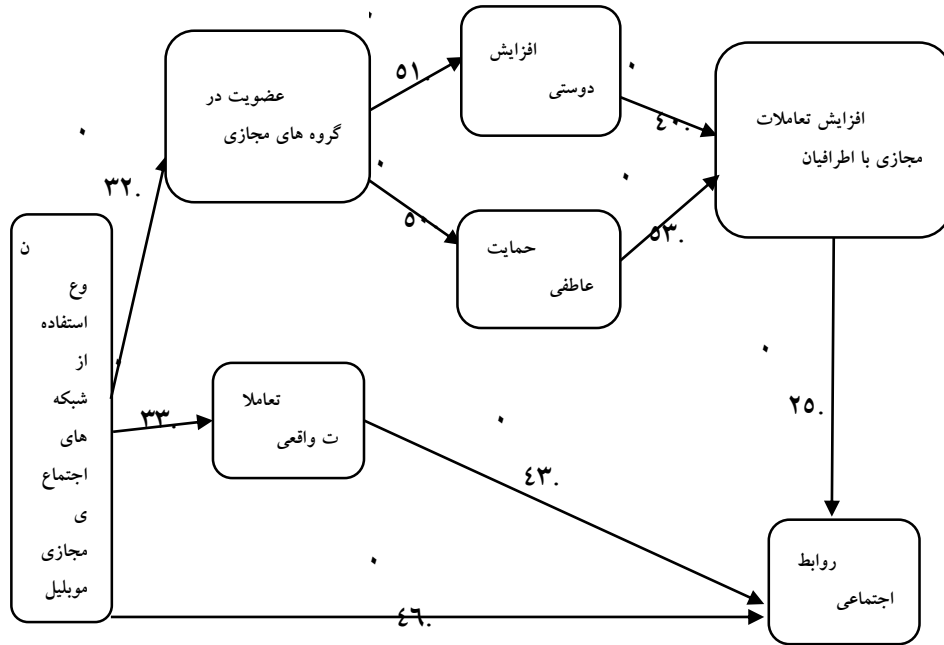
همانطوری که ملاحظه می شود جدول شماره ۱۰ به بررسی تفاوت واریانس دو جامعه و آزمون تساوی میانگین ها می پردازد و نتایج حاصله بیانگر سطح معنی داری در آزمون

برابری واریانس ها برای متغیرهای «تماس تلفنی» و «بهره گیری علمی- آموزشی» می باشد که بزرگ تر از ۰/۰۵ درصد هستند، در نتیجه فرض برابری واریانس ها برای آن ها پذیرفته می شود.

سطح معنی داری برای متغیرهای «چت کردن»، «سرگرمی» و «ارتباط با جنس مخالف»، در آزمون برابری واریانس کوچک تر از ۰/۰۵ درصد می باشد، بنابراین فرض برابری واریانس ها رد می شود. با ملاحظه اعداد مربوط به میانگین ها متوجه می شویم که سطح معنی داری میانگین ها نیز برای آن ها کوچک تر از ۰/۰۵ می باشد، در نتیجه ادعای عدم تساوی میانگین ها رد می شود و میانگین استفاده از اینترنت به منظور چت، سرگرمی و ارتباط با جنس مخالف در گروه دختران و پسران با یکدیگر تفاوت معنی دار دارند. به طور کلی نتایج بیانگر این است که میانگین چت در دختران بیشتر از پسران و برابر ۴/۲۶ می باشد. همچنین میانگین سرگرمی در دختران بیشتر از پسران و برابر ۴/۳۳ می باشد. اما میانگین ارتباط با جنس مخالف در پسران بیشتر از دختران و برابر ۳/۲۲ می باشد.

نمودار شماره ۱: نمایش بارهای عاملی در مدل مفهومی تحقیق (متغیر مستقل: نوع استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی موبایل)

جدول شماره ۱۱: بارهای عاملی و میزان تأثیر متغیرهای تحقیق بر

بکدیگ

متغیر وابسته	متغیر مستقل	بار عاملی	سطح معناداری	معناداری تأثیر
عضویت در گروه‌های تعاملات واقعی روابط اجتماعی	میزان و نوع استفاده از شبکه‌های مجازی	۰/۳۲	P<0/05	معنادار
		۰/۳۳	P<0/05	معنادار
		۰/۴۶	P<0/05	معنادار
افزایش دوستی‌ها حمایت عاطفی	عضویت در گروه‌های فضای مجازی	۰/۵۱	P<0/05	معنادار
		۰/۵۰	P<0/05	معنادار
افزایش تعاملات مجازی	افزایش دوستی‌ها	۰/۴۰	P<0/05	معنادار
	حمایت عاطفی	۰/۵۳	P<0/05	معنادار
روابط اجتماعی	افزایش تعاملات	۰/۲۵	P<0/05	معنادار
	تعاملات واقعی	۰/۴۳	P<0/05	معنادار
کاهش روابط واقعی با اطرافیان	همنشینی افتراقی	-۰/۰۱	P<0/05	-
	وابستگی زیاد به	-۰/۲۹	P<0/05	معنادار

مندرجات جدول شماره ۱۱ بارهای عاملی متغیرهای موجود در مدل مفهومی را نشان می‌دهد. با توجه به سطح معناداری ملاحظه می‌شود:

نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی موبایلی بر عضویت در گروه‌های مجازی، تعاملات و روابط اجتماعی مجازی تأثیر مثبت معنادار دارد.

عضویت در گروه‌های مجازی بر افزایش دوستی و حمایت عاطفی تأثیر مثبت معنادار دارد، اما وابستگی زیاد به اینترنت بر کاهش روابط واقعی با اطرافیان تأثیر منفی معنادار دارد.

افزایش تعاملات مجازی با اطرافیان بر افزایش دوست و حمایت عاطفی تأثیر مثبت معنادار دارد.

افزایش تعاملات مجازی و تعاملات واقعی بر روابط اجتماعی تأثیر مثبت معنادار دارد.

آشنایی با دوستان بزهکار اینترنتی بر وابستگی زیاد به اینترنت تأثیر معنادار ندارد.

نتیجه‌گیری به مثابه جمع‌بندی

همان‌طوری که آمد شبکه‌های اجتماعی صحنه‌ای فراهم می‌آورند که کاربران می‌توانند از هر جنسیت، سن، طبقه اجتماعی، نژاد و قومیتی در آن حضور یافته و به نقش آفرینی بپردازند و این به منزله ظهور کنشگری و عاملیت فرد است که برعکس بسیاری از رسانه‌های دیگر، می‌تواند در آن نقش آفرینی نماید و تأثیرگذار باشد، اثر خلق کند، نظر بدهد و به

محتوای آن بیفزاید. با استفاده از نظریه ساخت‌یابی گیدنز می‌توان استنباط کرد که هرچه کاربران به فعالیت بازتابانه و مشارکت‌جویانه در شبکه‌های اجتماعی بپردازند، بیشتر در تولید معنا سهیم هستند و از این‌رو احتمال تأثیرگذاری آنها به عنوان «عاملیت» بیشتر است، ولی هرچه کاربران منفعل و غیرمشارکت‌جویانه در شبکه اجتماعی حضور یابند، بیشتر در بازتولید معنا سهیم هستند و احتمال تأثیرپذیری آنها کمتر خواهد بود.

-نتایج حاصل از پژوهش بیانگر این است که با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های موبایلی، حمایت عاطفی و دوستی‌ها افزایش می‌یابد که این دو از محاسن و پیامدهای بهره‌گیری از شبکه‌های موبایل است. این یافته‌ها هم‌راستا با نظریه بهره‌مندی و خشنودی الیهوکاتز (۲۰۰۶) است که بیان می‌دارد دلایل و انگیزه‌های جذب نوجوانان به اینترنت و رفتار آنها در فضای مجازی زمینه‌های اصلی هستند که در رویکرد بهره‌مندی و خشنودی به آنها توجه می‌شود. این نتایج همچنین مؤید پژوهش ادموند اوکلاهاما (۲۰۱۰) است که بیان می‌دارد فیسبوک توانسته است تعادلی میان نیازهای اجتماعی و روانی کاربران ایجاد کند و دوستی‌ها و حمایت‌های عاطفی در بین کاربران افزایش یابد. همچنین نتایج با این یافته پاتنام که سرمایه اجتماعی در شبکه‌های ارتباطات اجتماعی درون گروه‌ها و بین گروه‌ها در اثر تداوم رابطه بین اعضای یک گروه و بین اعضای گروه‌ها تقویت می‌شود، همخوانی دارد.

-یافته‌های پژوهش بیانگر این است که با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های مجازی موبایلی، تعاملات مجازی با اطرافیان افزایش می‌یابد که این نیز از پیامدهای بروز فناوری‌هایی این چنین است. امروزه به دلیل ماهیت استفاده از اینترنت در گوشی‌های هوشمند و شبکه‌هایی همچون تلگرام و اینستاگرام که به صورت گروهی می‌توان در آن حضور داشت، تشکیل گروه‌های مجازی بیش از پیش امکان‌پذیر شده است و دانش‌آموزان گروه‌هایی را در قالب دوستی و خانوادگی تشکیل داده‌اند که به واسطه تعاملات مجازی با دوستان و اطرافیان نیازهای عاطفی کمتری را احساس می‌کنند و این سبب شده که حمایت عاطفی بیشتری را گزارش کنند که این مهم را می‌توان یک پیامد مثبت در شبکه‌های اجتماعی مجازی دانست. این یافته با نظریه کنش ارتباطی هابرماس هم‌خوانی دارد، به نظر می‌رسد احساسات کاربران فضای مجازی باعث شده که روابط بین افراد صمیمی شده به گونه‌ای که نیازهای خود را بیان کنند و انرژی عاطفی خود را در این محیط مصرف کنند. البته نتایج حاصله با یافته‌های گوستا و مش (۲۰۱۲) هم‌خوانی ندارد؛ آنها بیان می‌دارند دانش‌آموزانی که معمولاً مدت زمان زیادی از اینترنت استفاده می‌کنند، با والدین خود دچار مشکل هستند و این مسأله بر کیفیت ارتباط آن‌ها اثر می‌گذارد.

اما از سوی دیگر نتایج تحقیق بیانگر این است که با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های موبایلی، روابط واقعی با اطرافیان کاهش می‌یابد. این از ماهیت فضای مجازی است که معمولاً روابط چهره به چهره را کاهش می‌دهد. به عنوان مثال در گذشته افراد برای مناسبت‌های مختلف (به عنوان مثال تبریک و تسلیت) به صورت حضوری با اطرافیان در ارتباط بودند، اما امروزه به وسیله شبکه‌های اجتماعی مجازی این مناسبت‌ها را در قالب پیام کوتاه به یکدیگر تبریک و تسلیت می‌گویند که نشان‌دهنده کاهش تعاملات واقعی با اطرافیان می‌باشد. این یافته‌ها با نتایج پژوهش نیلسون (۱۹۹۳) هم‌خوانی دارد که معتقد است استفاده از اینترنت همچون تماشای تلویزیون در فرد عدم تحرک ایجاد کرده و از ارتباطات رودررو جلوگیری می‌کند. این نتایج موید یافته‌های نورمن نای (۲۰۰۰) و بولن و هری (۲۰۰۰)، نیز براساس نتایج مطالعات خود گزارش کردند هرچه قدر میزان استفاده از فضای مجازی، افزایش یابد، افراد در فضای واقعی زمان کمتری را با دوستان و فامیل می‌گذرانند.

و دست آخر اینکه نوع استفاده از شبکه‌های موبایل بر حسب جنسیت متفاوت است. در این بین، دختران بیش از پسران برای چت و سرگرمی از شبکه‌های مجازی استفاده می‌کردند، این در حالی است که پسران بیشتر از دختران برای ارتباط با جنس مخالف از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کردند. این نتایج مؤید دیدگاه لیونگ و لی (۲۰۰۲) است که لذت‌جویی را یکی از عوامل گرایش نوجوانان به بهره‌گیری از فضای مجازی می‌داند که این مهم در نوع استفاده (سرگرمی، چت) مشهود است و به دلیل لذت‌طلبی، نوجوانان گرایش زیادی به این فناوری‌ها دارند. همچنین یافته‌های پژوهش حاضر از نظر تفاوت میزان استفاده بر حسب جنسیت با پژوهش موراهان (۲۰۰۰) هم‌خوانی دارد، اما در این پژوهش دختران بیش از پسران از فضای مجازی در قالب شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند که به نظر می‌رسد جذابیت این شبکه‌ها برای دختران نوجوان مورد مطالعه بیش از پسران باشد.

به طور کلی و با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی مجازی در نوجوانان را نمی‌توان همواره و همیشه به عنوان یک آسیب تلقی کرد چرا که پیامدهای مثبتی نیز دارد. امروزه برخلاف گذشته، محدودیت‌های دسترسی کمتر شده است و والدین می‌توانند در کنار فرزندان در شبکه‌های اجتماعی مجازی از جمله شبکه‌های آموزشی-علمی عضویت داشته و در تعامل با هم باشند که این می‌تواند با این نوع استفاده، بیشتر یک پیامد مثبت باشد تا آسیبی که در گذشته به دلیل استفاده از اینترنت تنها در فضایی بسته و پشت میز رایانه برای فرد میسر بود. در این راستا پیشنهاد می‌شود والدین ضمن همراهی با نوجوانان در شبکه‌های اجتماعی، نظارت هدفمند و مستمری بر عملکرد آنها در شبکه‌های موبایلی داشته باشند.

پیشنهاد می‌شود که والدین ضمن آشنا و آگاه نمودن فرزندان خود با قابلیت‌ها و جذابیت‌های شبکه‌های اجتماعی در کنار آسیب‌شناسی، این امکان را برای نوجوانان فراهم نمایند تا همچون سایر اقشار جامعه از آن بهره‌مند شوند و در بین محصولات فکری و فرهنگی گوناگون بتوانند دست به‌گزینش زده و از این طریق مانع از حضور آنها در شبکه‌های اجتماعی مخرب شوند. یکی از این شبکه‌ها می‌تواند شبکه‌های خانوادگی باشد که کاربران به راحتی می‌توانند در آن به گفت‌وگو بپردازند و ضمن ایجاد یک فضای صمیمی، ابزار احساسات در آن شکل گرفته و انرژی عاطفی خود را در این محیط‌ها مصرف نمایند که این تخلیه انرژی می‌تواند به تقویت روابط خانوادگی منجر شود.

در آخر اینکه گرایش افکار عمومی و به ویژه نوجوانان به فضای مجازی فی‌نفسه تهدید تلقی نمی‌شود، چرا که فلسفه وجودی شبکه‌های اجتماعی، تشکیل و پیوند گروه‌های اجتماعی بوده و می‌تواند پیامدهای مثبتی همچون بهبود تعاملات سازنده با خانواده، دوستان و اطرافیان را به همراه دارد و از این جهت باید به عنوان یک فرصت به آن نگریست. اما برای تحقق این مهم، ضرورت دارد تا دست اندرکاران و مدیران فرهنگی کشور با برنامه‌ریزی هدفمند و آینده‌نگر، ضمن وضع و تدوین قوانین و مقررات مربوط به فضای مجازی، نظارت منطقی و مستمری توسط پلیس فتا صورت گیرد. در همین راستا ضروری است برنامه و نرم‌افزارهایی طراحی شود تا امکان دسترسی کاربران نوجوان را به برخی از شبکه‌های اجتماعی محدود نموده و یا در صورت نیاز، با موافقت و هماهنگی والدین امکان دسترسی فراهم شود.

منابع فارسی

۱. آقابابائی، انسیه، عزیزی، سعدی، گلچوبی، رمضانعلی (۱۳۹۴)، بررسی سبک‌های دلبستگی و هیجان خواهی به عنوان پیش‌بین‌های وابستگی به تلفن همراه در بین نوجوانان، دوره ۱۲، شماره ۲۲.
۲. هابرماس، یورگن؛ (۱۳۸۴) نظریه کنش ارتباطی، کمال پولادی، تهران، روزنامه ایران، چاپ اول، ج ۱.
۳. تامپسون. جان ب، (۱۳۸۰)؛ رسانه‌ها و مدرنیته: نظریه اجتماعی رسانه‌ها؛ ترجمه مسعود اوحدی؛ تهران: نشر سروش،
۴. نیسی، عبدالحسین و قنواتی، مهدی (۱۳۹۰)، جذابیت خدمات شخصی سازی شده برای استفاده‌کنندگان تلفن‌های همراه و تأثیر آن بر رفتار تغییر خدمات‌دهندگان از سوی مشتریان، مجله مدیریت بازاریابی، شماره ۱۰.
۵. محمدی‌جو، امیر (۱۳۹۲)، نقش اینترنت بر انزوای اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، شماره بیست و دوم، سال هشتم، مطالعات رسانه‌ای.
۶. مصطفوی کهنگی، فرحناز (۱۳۹۳)، آسیب‌شناسی تأثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان، جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، دوره ۵، شماره ۱۵.
۷. معمار، ثریا، عدلی پور، صمد، خاکسار، فائزه (۱۳۹۱)، شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تأکید بر بحران هویتی ایران)، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره ۱، شماره ۴.
۸. مک‌کوایل، دنیس، (۱۹۹۸)، نظریه ارتباطات جمعی، ترجمه پرویز اجلالی (۱۳۸۸)، تهران، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
۹. عدلی‌پور، صمد، (۱۳۹۱)، تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی کاربران جوان شهر اصفهان، رساله کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان.
۱۰. کرم‌زاده، رنگین‌نگار، علی‌نیا، علی، (۱۳۹۴)، نقش اینترنت بر هویت سیاسی جوانان شهر قزوین، دوره ۱۰، شماره ۱.
۱۱. معمار، ثریا، عدلی پور، صمد، خاکسار، فائزه، (۱۳۹۱)، شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تأکید بر بحران هویتی ایران)، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره ۱، شماره ۴.
۱۲. هابرماس، یورگن (۱۳۸۴)، نظریه کنش ارتباطی، ترجمه: کمال پولادی، تهران، موسسه انتشاراتی.

منابع لاتین

1. Ceyhan,A.A., & Ceyhan,E.(2008). Loneliness,depression, and computer self-efficacy as predictors of problematic internet use. *Cyber Psychology & Behavior*, 11(6), 699-701.
2. Chen B., Marcus J., (2012) Students' self-presentation on Facebook: An examination of personality and self-construal factor, *Computers in Human Behavior* 28, 2091–2099.
3. Grosseck, Gabriela, Ramona, Bran, Laurentiu, Tiru (2011). Dear teacher, what should I write on my wall? A case study on academic uses of Facebook, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 15, 1425-1430.
4. Kim, J., LaRose, R., &Peng,W.(2009).Loneliness as the cause and the effect of problematic internet use: The relationship between internet use and psychological well-being. *Cyber Psychology & Behavior*, 12(4), 451-455.
5. Redmond F. (2010). Social networking sites: Evaluating and investigating their use in academic research, Madrid: International Conference of Education, Research and Innovation.
6. Wellman, B.; and Haase, J. Witte; and K. Hampton (2001). "Does the Internet Increase, Decrease or Supplement Social Capital?" *Social Networks, Participation and Community Commitment'*, *American Behavioral Scientist*, 45(3).
7. Kim, J., LaRose, R., &Peng,W.(2009).Loneliness as the cause and the effect of problematic internet use: The relationship between internet use and psychological well-being. *Cyber Psychology & Behavior*, 12(4), 451-455.
8. Ni, X., Yan, H., Chen, S., & Liu, Z.(2009). Factors influencing internet addiction in a sample of freshmen university students in China. *CyberPsychology & Behavior*, 12(3), 327-330.
9. Nielson, Jacob. (1993). *Hypertext & Hyper Media*. Academic press inc.
Nie, Norman& Lutz Ebring (2000). *Internet and Society: a preliminary report*. SIQSS , Inter Survey Inx And Mckinsey& co.